

Ikonografie Matky Boží – koncept

Panna Marie je jednou z nejčastěji zobrazovaných křesťanských postav. Je zobrazována mnoha ikonickými typy, my se však v naší prezentaci zaměříme pouze na dva hlavní:

1. vyobrazení Panny Marie na trůně s dítětem
2. vyobrazení Panny Marie jako Madony (tzv. Mariánský motiv) – Panna Marie s dítětem

V těchto typech je znázorňována vždy jako „něžná, pečující“ matka s malým Ježíšem. Konkrétně se zaměříme na znázornění Matky Boží na deskové malbě a v apsidě.

Popíšeme také oděv Panny Marie, neboť je to jeden z hlavních atributů a ukážeme, jak se znázorňování Matky Boží měnilo v průběhu staletí.

Na konkrétních případech (Salus Populi Romani, Matka Boží z Vladimiru, Trůnící Matka Boží v apsidě Hagia Sofia, J. Gossaertova Panna Marie) zjistíme souvislosti s historickým pozadím, vysvětlíme pojmy Theotokos, Zázračný obraz, ukážeme neměnnost ikon v ortodoxním prostředí a povíme Legendu o sv. Lukáši, neboť je pro znázornění Matky Boží klíčová postava. Na závěr se budeme snažit popsat symboliku jednotlivých znázornění.

Konkrétní díla:

Salus Populi Romani

Salus populi romani, neboli „spása římského lidu“ je byzantská ikona, na které je vyobrazena Madona s Ježíšem. Tato ikona patří mezi jedno z nejstarších vyobrazení Panny Marie, je považována za zázračný obraz a byla po staletí velmi důležitou součástí římského lidu. Je vyhotovená na panelu z cedrového dřeva a její rozměry dosahují 117 x 79 cm. Ikona je v současné době umístěna v kapli baziliky Santa Maria Maggiore v Římě již od roku 1611 za vlády Pavla V.

Na ikoně je vyobrazena Panna Marie s Ježíšem v náručí, který pravou rukou žehná a v levé ruce drží evangeliář. Marie je zachycená ve vzpřímené, majestátní póze a je oděná do modré tuniky. Nad jejím čelem je kříž, který je symbolem neporušeného panenství. V pravé ruce drží vyšívaný obřadní kapesník zvaný mappula, který byl původně konzulárním symbolem a Pannu Marii znázorňuje jako Reginu Coeli, čili „Královnu nebes“. V horní části ikony jsou řecká písmena - "MP" a "OY", zkratka pro "Mater Theou", Matka Boží.

Během staletí toto vyobrazení prošlo mnoha restaurátorskými zásahy. Podoba, ve které ji můžeme vidět nyní pravděpodobně pochází z prací 13. století. Mojí otázkou je jak a proč se původní podoba změnila v průběhu staletí. Dále bych se chtěla více zaměřit na detail zkřížených rukou Panny Marie, jelikož v komparaci s ostatními ikonami Madony s Ježíšem její pravá ruka neukazuje na Ježíše (pokud ukazuje pravou rukou na Ježíše jedná se o typ znázornění Hodegetria, čili „ta, která ukazuje cestu“).

Matka Boží z Vladimiru

Ikona Matky Boží z Vladimiru je považována za nejvýznamnější a nejsvětější ikonu ruského byzantského umění vůbec. Ikona je od neznámého autora a byla poslána na začátku 12. století z Konstantinopole kyjevskému princovi. Byla několikrát přemísťována a po jejím částečném poškození, a následnému popálení přemalována. Zobrazuje Matku Boží držící malého Ježíše – toto „něžné“ zobrazení sloužilo také jako vzor pro další ikony ortodoxního Ruska, bude tedy porovnána s dalšími nejslavnějšími kopiemi této ikony. Theotokos je namalována temperou na dřevěném panelu a měří 104 x 69 cm. V dnešní době se nachází v Tret'jakovské galerii v Moskvě.

Matka Boží na trůně, Hagia Sophia

Tato mozaika se nachází v byzantském Chrámu Boží moudrosti v Istanbulu. Je na ní vyobrazena Panna Marie s malým Ježíšem v náručí, sedící na dvou polštářích bílé barvy, které jsou na trůnu. Chrám byl postaven mezi lety 532 – 537, samotná mozaika vznikla kolem r. 867 a je umístěna v nejvýznamnějším místě celého chrámu - v čelní apsidě. Zobrazování Matky Boží v apsidách není tak obvyklé, bude vysvětleno, proč došlo ke změně tohoto zobrazování (od apsidy až k oltáři), zároveň bude dílo také porovnáno s ostatními apsidami vyobrazující Matku Boží, neboť jich existuje jen velmi málo. Vyobrazení Matky Boží jako císařovny bude též zmíněno.

Jan Gossaert, Sv. Lukáš maluje Pannu Marii

Jan Gossaert zvaný Mubuse a jeho díla výrazně ovlivnilo studium antických památek v Itálii. Jeho velká znalost a záliba v antických památkách je dobře patrna mimo jiné také v jeho díle Sv. Lukáše malující Pannu Marii, které bude představeno dle dostupných informací.

Dílo vznikalo v letech 1507 – 1516. Jedná se o olej na dubové desce. Zobrazuje sv. Lukáše, který portrétuje Pannu Marii s dítětem. Dílo původně vzniklo pro katedrálu sv. Rombouta v dnešní Belgii, dnes se nachází v Národní galerii v Praze. Na závěr prezentace o tomto díle bude přednesena Legenda o sv. Lukáši a bude porovnáno s dalšími díly stejného tématu z podobného období vzniku.

BIBLIOGRAFIE (A-Z, zvýrazněny nejméně používané zdroje) :

- ANDALORO, Maria. "L'icona della Vergine 'Salus Populi Romani'", s.183-184, Ashgate, 2001.
- BRUBAKER, LESLIE, 2012. *Inventing Byzantine Iconoclasm*. London: Bristol Classical Press. s 134 . Bloomsbury Academic. ISBN:978-1-85399-750-1
- BRUYN, Josua. The Jan Gossaert Exhibition in Rotterdam and Bruges, in: *The Burlington Magazine*, 1965, r. 107, č. 750, s. 462 - 465.
- FOLIE, Jacqueline. Jan Gossaert, in: Turne, 1996, s. 22 - 26.
- GASPER-HULVAT, M. (2010). The icon as performer and as performative utterance: The sixteenth-century Vladimir Mother of God in the Moscow Dormition Cathedral. *RES: Anthropology and Aesthetics*, (57/58), s. 174-185.
- GOMBRICH, Ernst. H. Příběh umění. Praha, 1988.
- HALL, James. Slovník námětů a symbolů ve výtvarném umění. Praha, 1991
- HOWE, Eunice D. "Antoniazza Romano, the 'Golden Legend' and A Madonna of Santa Maria Maggiore.". *The Burlington Magazine* 126, no. 976, s.417-16, 1984.
- KOTKOVÁ, Olga, Italská renesance v pražských dílech Gossaerta a Heemskecka, in: *Dějiny a současnost*, 1993, roč. 15, č. 6, s. 40 – 45.
- MILLER, DAVID B., 1968. *Legends of the Icon of Our Lady of Vladimir: A study of the Development of Muscovite National Consciousness*. Chicago: The University of Chicago Press.
- MANGO, Cyril a Ernest J. W. HAWKINS. The Apse Mosaics of St. Sophia at Istanbul. Report on Work Carried out in 1964. *Dumbarton Oaks Papers*. 1965, 19(1), 113+115-151. DOI: 10.2307/1291228.
- MOREY, Charles Rufus. The Mosaics of Hagia Sophia. *The Metropolitan Museum of Art Bulletin*. 1944, 2(7), 201-210. DOI: 10.2307/3257129.
- MAGUIRE, Henry. Style and Ideology in Byzantine Imperial Art. *Gesta*. 1989, 28(2), 217-231. DOI: 10.2307/767070.
- MENSGER, Ariane. Jan Gossaert: Die niederländische Kunst zu Beginn der Neuzeit. Berlin, 2002.
- NACHTMANNOVÁ, Alena a Olga KLAPETKOVÁ (eds.). Oděv v Čechách ve středověku a raném novověku: sborník příspěvků ze specializované konference uspořádané Národním památkovým ústavem, územním odborným pracovištěm středních Čech v Praze 14. října 2015. V Praze: Národní památkový ústav, 2016. ISBN 978-80-86516-83-7.
- OIKONOMIDÈS, Nicolas. Some Remarks on the Apse Mosaic of St. Sophia *Dumbarton Oaks Papers*. 1985, 39(1), 111-115. DOI: 10.2307/1291518.
- PANÁKOVÁ, Martina. *Ikonografické aspekty bohyně Ísidy a Panny Marie*. Brno, 2006. Masarykova univerzita.
- VASILAKĚ, Maria. *Images of the Mother of God: Perceptions of the Theotokos in Byzantium*, p.196. Burlington, Vermont: Ashgate publishing Co, 2005. ISBN 0-7546-3603-8.
- Video:[Theotokos mosaic](#)
- WOLF, Gerhard. "Salus Populi Romani" in *Die Geschichte römische Kultbilder*, pp161-70. Weinheim, 1991.